

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „V. PÂRVAN” BUCUREȘTI**

**Necropola tumulară de tip Basarabi
de la Desa (jud. Dolj) în contextul
descoperirilor similare din regiunile învecinate**

Rezumatul tezei de doctorat

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
C.Ș. I DR. VALERIU SÎRBU**

**DOCTORAND:
MARIUS CRISTIAN BÂSCEANU**

**BUCUREȘTI
2017**

Introducere

Tema prezentei lucrări o constituie analiza necropolei tumulare de la Desa (jud. Dolj) și încadrarea acesteia în cadrul descoperirilor similare din regiunile învecinate.

Scopul principal al acesteia a fost acela de a prezenta și de a introduce în circuitul științific tumulii de tip Basarabi descoperiți la Desa (jud. Dolj), printre obiectivele pe care le-am urmărit în realizarea acestui demers fiind stabilirea întinderii acestei necropole, analizarea practicilor funerare, precum și acela de a stabili o tipologie a pieselor descoperite aici pentru a realiza încadrarea acestor tumuli din punct de vedere cronologic și cultural.

Baza documentară a lucrării este reprezentată de întregul lot de materiale descoperite în tumulii de la Desa. În analiza acestora am utilizat, în special, metoda tipologică și cea comparativă, precum și metoda statistică pentru a observa particularitățile și asemănările descoperirilor de aici în raport cu cele din celelalte necropole tumulare.

I. Istoricul cercetărilor arheologice de la Desa

Informații despre potențialul arheologic al zonei în care se află localitatea Desa există încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, primele date despre unele descoperiri arheologice sunt oferite de maiorul Dimitrie Papazoglu. De-a lungul secolului al XX-lea descoperirile arheologice în zonă se înmulțesc, în special cele databile în epoca romană. Contribuții importante în acest sens au adus Pamfil Polonic, Vasile Pârvan, Dumitru Tudor, Octavian Toropu, Onoriu Stoica, etc. Constantin Moisil menționează șapte pandantive și un fragment de fibulă-ochelari din bronz, acestea fiind considerate până în prezent parte a unui depozit de bronzuri datat în Hallstatt-ul mijlociu.

Din anul 2001, în punctul „Castravița”, aflat la aprox. 7 km SV de Desa, pe malul Dunării, se desfășoară cercetări arheologice sistematice, în urma cărora au fost descoperiți 11 tumuli de tip Basarabi, precum și mai multe morminte de incinerare din epoca bronzului, a doua epocă a fierului și epoca migrațiilor, reușindu-se totodată localizarea și cercetarea castrului roman menționat de P. Polonic.

II. Stadiul cercetării și al documentării

În stadiul actual al cercetărilor, în cadrul fenomenului Basarabi se poate vorbi de existența unui biritualism din punct de vedere al practicilor funerare. Astfel, alături de necropolele tumulare cu morminte de inhumație de la Basarabi, Balta Verde, Gogoșu, Ostrovu Mare, Moldova Veche, Vajuga-Pesak, este atestată și incinerarea în necropola tumulară de la Iaz – „Șusara-Rovină”.

Ceea ce iese în evidență în analiza acestor necropole tumulare este calitatea informațiilor publicate. Chiar dacă cele mai multe dintre acestea au fost cercetate în mod sistematic, publicarea rezultatelor s-a făcut fără planurile mormintelor și ai tumulilor, fără informații privind starea scheletelor, analizele antropologice etc., toate acestea îngreunând orice demers de analizare a acestora.

În ceea ce privește necropola de la Desa, până în acest moment au fost publicate numai sumare rapoarte de cercetare privind primii trei tumuli (T1-T3). Antropologic au fost analizate doar resturile osoase descoperite în T1, în cele 10 morminte fiind identificați 18 indivizi. În privința celorlalți tumuli, în cazul lui T8 și T9 cercetarea este incompletă, aceasta urmând a fi finalizată în 2017.

III. Cadrul geografic

Situl arheologic de la Desa se află la extremitatea sud-vestică a Câmpiei Olteniei, în lunca inundabilă a Dunării – sectorul Calafat-Rast. Acest sector are o lățime de 6-7,2 km în dreptul localităților Ciuperceni-Desa și altitudinea absolută între 26-35 m.

În urma îndigurilor, desecării și reamenajării terenurilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea, peisajul din lunca inundabilă a fost modificat în proporție de 80-90%, vechea morfologie a acesteia păstrându-se doar în sectorul neîndiguit Ghidici – Ciuperceni.

Faptul că zona luncii Dunării cuprinsă între cele două localități nu a fost modificată din punct de vedere antropic a permis menținerea în stare naturală a numeroase bălți cu stufării întinse și sălciișuri, precum și a unor păduri mixte cu vegetație spontană, cu pășuni și fânețe productive la care se adaugă pajiștile de tip stepic, cu vegetație specifică nisipurilor.

În ceea ce privește vegetația, în prezent în această zonă există numeroase păduri de plop sau salcie, ocazional și stejar, cu aspect de zăvoaie, mai ales în ostroave și de-a lungul malului Dunării. Fauna este una destul de variată. Se întâlnesc atât păsări de baltă (pescăruși, cormorani, lișițe, găinușe de baltă, etc.), cât și porci mistreți, vulpi, viezuri, cerbi, căprioare și, mai nou, șacali.

IV. Caracterizarea generală și catalogul necropolelor de tip Basarabi

IV.1. Caracterizarea generală a necropolelor tumulare de tip Basarabi

Necropolele tumulare de înmormântare de tip Basarabi sunt concentrate într-o zonă restrânsă de-a lungul Dunării, în special în SV României și zona Clisurii.

În general, acestea se găsesc pe malul Dunării, în zonele mai înalte ale acestuia, de unde există o bună vizibilitate asupra fluviului. Dispersia acestor cimitire tumulare de-a lungul fluviului a fost interpretată în mod diferit, considerându-se că reflectă fie o evoluție din punct de vedere cronologic, fie anumite ginți sau clanuri.

O caracteristică a acestor necropole este aceea că se află în zone utilizate ca spații funerare de-a lungul a mai multor epoci. Alte trăsături comune sunt reprezentate de: practicarea, în general, a ritului înmormântării, incinerarea fiind mai rar întâlnită; structura tumulilor, mulți dintre ei cu mantale din pietre de râu; amenajările speciale ale anumitor morminte, atunci când corpurile defuncțiilor au fost depuse pe pietre de râu sau bolovani de calcar sau când au fost acoperite tot cu astfel de pietre. Trebuie luat în considerare și aspectul tumulilor, căci în vechime aceștia aveau o anumită monumentalitate, dar în prezent sunt complet aplatizați, fiind aproape imposibil de reperat în teren.

IV.2. Catalogul necropolelor de tip Basarabi

În total, au fost catalogate 10 necropole tumulare în zona de interes: Balta Verde, Basarabi, Berzasca, Caransebeș, Desa, Gogoșu, Iaz, Moldova Veche, Ostrovu Mare, Vajuga-Pesak. Cu excepția celor de la Iaz, Berzasca și Caransebeș, în care ritul incinerării s-a practicat sau este presupus, restul necropolelor sunt de înmormântare.

V. Necropola tumulară de tip Basarabi de la Desa, jud. Dolj

V.1. Plasarea topografică a necropolei tumulare de la Desa și particularitățile zonei

Necropola se află localizată pe grindul „Castravița”, aflat la o distanță de aprox. 100 m de Dunăre, în dreptul ostrovului Acalia. Grindul se află într-o zonă nisipoasă, cu numeroase dune orientate V-E și are o suprafață de aproape 2 ha.

Cei 11 tumuli sunt aliniați paralel cu Dunărea, în zona cea mai înaltă a grindului, de unde este o bună vizibilitate asupra întregului mediu înconjurător, dar mai ales asupra fluviului.

V.2. Catalogul mormintelor

Sunt catalogate în total 52 de morminte de înmormântare.

V.3. Alte descoperiri de tip Basarabi de pe grindul „Castravița”

În acest subcapitol au fost prezentate acele piese descoperite fie în tumuli, fără a putea fi atribuite niciunuia dintre morminte, fie în mod izolat, acestea putând proveni din tumuli distruși cu ocazia amenajării mormintelor din a doua epocă a fierului și de construcția castrului roman.

VI. Practici funerare în cadrul necropolei tumulare de la Desa

În acest capitol sunt prezentate și discutate mai multe elemente care au putut fi surprinse din punct de vedere arheologic și care pot contura o imagine mai clară a practicilor funerare în cadrul tumulilor de la Desa.

VI.1. Structura tumulilor

Până în momentul de față s-au putut face observații stratigrafice doar la tumulii T1 și T3, la ceilalți acestea nefiind posibile datorită condițiilor de sol de pe grindul „Castravița”.

În ceea ce privește structura lui T1 s-a observat că defuncții și inventarul funerar s-au depus direct pe solul antic, după care a fost ridicată mantaua tumulului. În cazul lui T2 zona funerară a fost cel mai probabil delimitată cu un ring realizat din bolovani de calcar. Structura cea mai complexă a avut-o T3, care a avut un ring circular din bolovani de calcar, manta de pământ și bolovani de calcar, iar în interiorul acesteia o structură din pietre de râu aflată deasupra mormântului principal. Mormintele au fost descoperite atât pe solul antic, cât și în manta. De asemenea, în manta au fost depuse ritual mai multe vase ceramice și piese metalice.

Observații s-au putut face și în cazul lui T8 și T9, cercetați incomplet. T8 a avut o manta din pietriș foarte mărunț, puternic compactat, relativ ovală. Peste marginile acesteia este posibil să fi fost depus un strat de pământ. De asemenea, în manta au fost amenajate mormintele M1 și M2, în timp ce M3 se pare că se găsea la marginea de NE a tumulului, deoarece defunctul a fost depus direct pe pământ, în afara stratului de pietriș.

T9 are o manta din pietre de râu aranjate cu mare atenție pe mai multe rânduri. La marginea sudică a acesteia au fost depuse o brățară din bronz și un vas bitronconic. Tot în jurul mantalei, probabil pe solul antic, au fost amenajate mormintele M1-M3.

VI.2. Tipuri de morminte

În cei 11 tumuli au fost identificate 52 de morminte din care au fost recuperate rămășițele a cel puțin 65 de indivizi.

Din punct de vedere al numărului de indivizi depuși în morminte, avem următoarea situație: 35 de morminte singulare, cu un singur schelet; 5 morminte duble, cu câte două schelete; 4 morminte cu oase dezarticulate și 8 morminte distruse, de la care nu s-au recuperat decât câte un fragment osos și o parte din inventarul funerar.

VI.3. Amenajări funerare

În privința amenajărilor funerare, nu s-a surprins stratigrafic conturul niciunei gropi, chiar dacă pentru defuncții descoperiți la adâncimi diferite în cadrul aceluiași tumul existența acestora este de presupus. În schimb, au fost observate alte forme de amenajări. Este cazul lui T3/M5, unde corpul defunctului a fost depus pe bolovani de gresie, și al lui T4/M9 reprezentat de o calotă craniană fragmentară depusă pe trei bolovani plați de calcar. De asemenea, peste scheletele din T4/M1 au fost depuși șase bolovani de calcar, iar mormântul T9/M2 a fost delimitat cu cel puțin trei bolovani de calcar.

VI.4. Ritualul funerar

În ceea ce privește ritualul funerar au fost analizate mai multe aspecte, precum starea de reprezentare a schelelor, poziția și tipurile de depunere a defuncțiilor, orientarea acestora, tipurile de inventar funerar, poziția inventarului funerar și a ofrandelor în cadrul mormintelor.

VI.4.1. Starea de reprezentare a scheletelor

În funcție de oasele păstrate și identificate în fiecare mormânt, s-au stabilit mai multe tipuri de reprezentare a scheletelor.

I. Schelete relativ bine conservate, de la care s-a păstrat o mare parte din oase, întregi sau fragmentare, în conexiune anatomică.

II. Schelete incomplete, de la care s-a păstrat un număr redus de oase, în special de la craniu și membrele superioare sau inferioare.

III. Schelete de la care s-au păstrat numai oasele membrilor superioare și inferioare, aflate, în cele mai multe cazuri, în conexiune anatomică.

IV. Schelete de la care s-au păstrat oasele membrilor superioare sau ale celor inferioare.

V. Schelete de la care s-a păstrat numai craniul.

VI. Oase izolate, altele decât craniul.

Aceste categorii indică existența anumitor practici funerare care implicau depunerea/expunerea defuncțiilor și apoi selectarea și manipularea resturilor osoase după ce

corpul acestora era complet descompus, oasele nemaifiind susținute de mușchi și ligamente, apoi (re)depunerea acestora în morminte.

VI.4.2. Poziția scheletelor

Acolo unde starea de conservare a scheletelor a permis-o, s-a constatat că defuncții au fost depuși în decubit dorsal, cu picioarele întinse, la majoritatea mâinile fiind alungite de-a lungul corpului.

VI.4.3. Tipuri de depunere

Au fost stabilite două moduri de depunere a decedaților. Astfel, cei inhumați reprezintă depuneri primare, iar mormintele cu oase dezarticulate sunt depuneri secundare, acestea fiind manipulate după ce corpul defuncților era aproape scheletizat.

O altă problemă este aceea dacă defuncții au fost depuși direct pe pământ sau într-un sicriu/cutie din lemn. Depunerea în sicrie/cutii de lemn este presupusă pentru mormintele în care poziția oaselor, în special a craniului, coastelor și oaselor coxale, indică existența unui spațiu gol – T1/M9; T4/M1, M3 (scheletul superior), M4, M7; T5/M1; T7/M3, M4; T8/M3; T9/M1; T10/M1.

VI.4.4. Orientarea scheletelor

Orientarea s-a putut stabili numai pentru 38 de indivizi din 65. Din acest punct de vedere, aceștia pot fi grupați aproximativ în 4 grupe principale: V-VNV (11 defuncți); SSE-SSV (9 defuncți); E-ESE (8 defuncți) și N-NE (7 defuncți).

În ceea ce privește raportul dintre orientarea defuncților și sexul acestora, acesta s-a putut stabili doar pentru T1, aici bărbații fiind predominant depuși cu capul spre V-VNV, același sector fiind caracteristic și mormintelor în care au fost depuse arme.

Pentru mormintele în care inventarul funerar este format din podoabe și accesorii vestimentare predomină sectoarele ENE-ESE și, într-o mai mică măsură, SSE-SSV. Mormintele care au ca inventar numai vase ceramice sunt orientate cu predilecție în sectoarele N-NE și S-SSE, în timp ce pentru mormintele fără niciun fel de inventar nu s-a putut stabili o orientare standard.

VI.4.5. Inventarul și ofrandele funerare

Inventarul funerar al mormintelor este format din piese metalice și vase ceramice, în trei morminte din T1 fiind găsite și resturi de la ofrandele din carne de animale.

Din punct de vedere tipologic, piesele metalice sunt reprezentate de arme, ustensile, piese de podoabă și accesorii vestimentare. Vasele ceramice, la rândul lor, sunt ilustrate în general de castroane, străchini și cești.

În funcție de tipurile de piese din inventarul funerar, mormintele au fost clasificate în patru categorii și apoi, în sub-categorii.

1. Morminte cu arme. Acestea, la rândul lor, se pot subîmpărți în:

- a. un mormânt cu sabie cu mâner în formă de „T” (T3/M5);
- b. trei morminte cu vârfuri de lance și cuțite (T1/M3; T1/M5; T9/M1);
- c. cinci morminte numai cu vârfuri de lance (T1/M2; T1/M8; T3/M8; T4/M9; T10/M1).

2. Morminte cu piese de podoabă și accesorii vestimentare:

- a. trei morminte cu fibule (T1/M10; T4/M2; T7/M2);
- b. cinci morminte cu brățări (T2/M2-M4; T4/M1(1); T8/M2);
- c. cinci morminte numai cu butoni (T1/M1; T2/M1; T2/M5; T4/M3; T4/M7).

Tot în cadrul acestei categorii trebuie incluse și cele patru morminte în care s-au descoperit diverse piese de podoabă, altele decât cele enumerate mai sus: T1/M7, unde a fost găsită o plăcuță din bronz, T6/M1 și T6/M2, în fiecare era câte o mărgea, și T7/M4, în care s-a găsit un fragment de saltaleone și o spiră tot de la o astfel de piesă.

3. Morminte numai cu vase ceramice:

- a. morminte cu străchini (T3/M1; T3/M10; T4/M1(2); T4/M3(2); T4/M8; T8/M1);
- b. morminte cu cești sau ceșcuțe (T3/M3; T3/M7; T4/M6(1); T4/M6(2); T7/M5; T8/M3; T8/M4).

4. Morminte fără inventar funerar (T1/M4; T1/M6; T1/M9; T3/M2; T3/M4; T3/M9; T4/M5; T5/M1; T7/M1(1); T7/M1(2); T7/M3; T9/M2).

În afara categoriilor de mai sus, ofranda animală a fost găsită numai în T1, în M1 (un fragment de humerus drept de la porc), în M5 (un fragment de vertebră de la un cerb roșu) și în M9 (prima falangă de la un porc domestic).

În absența analizelor antropologice complete, nu putem face corelații între grupele de inventar și sexul defuncților; putem remarca doar că jumătate din vârfurile de lance (5 din 10) au apărut în morminte de bărbați.

VI.4.5.1. Poziția inventarului funerar

În ceea ce privește modul cum inventarul era așezat în morminte, s-a putut constata că vârfurile de lance se găseau în zona umărului, cu vârful îndreptat în sus, spre cap. Brățile s-au găsit la mâini, în câteva cazuri aceasta fiind descoperite pe cant. Din cele 6 fibule descoperite în morminte, trei se găseau în zona craniului, una în zona umerilor, una pe abdomen, iar alta a fost găsită sub osul coxal. Este posibil ca poziția fibulelor să fie datorată faptului că acestea erau folosite pentru prinderea materialelor textile în care defuncții erau înveșmântați sau acoperiți atunci când erau îngropați. Un rol similar cu cel al fibulelor trebuie să fi avut și butonii din bronz, care, în proporție covârșitoare, atunci când au fost găsiți în morminte, se găseau în zona bazinului și a femurelor.

Vasele ceramice cel mai adesea erau depuse în partea inferioară a corpului, cu gura în sus: la picioare (10 cazuri), între/lângă genunchi (9 cazuri), în restul cazurilor fiind depuse fie în zona tibiilor (2 cazuri) sau a bazinului (3 cazuri).

VI.5. Categoriile de morminte după statutul social al defuncților

În cazul tumulilor de la Desa, există o relație directă între statutul social al defunctului și tipul de inventar funerar. În funcție de această relație, am putut distinge trei categorii majore de morminte.

Prima este cea a mormintelor de războinici. Existența acestei categorii sociale este ilustrată de cele 9 morminte în care au fost depuse arme (T1/M2; T1/M3; T1/M5; T1/M8; T3/M5; T3/M8; T4/M9; T9/M1; T10/M1). Armele din aceste morminte nu sunt foarte diverse – vârfuri de lance din fier și o sabie din fier cu mânerul în formă de „T”. Acest raport reflectă o structură militară formată din purtători de lance în fruntea cărora se afla posesorul sabiei cu mâner în formă de „T”. A doua categorie de morminte este ilustrată de defuncții cu un statut social aparte reflectat de inventarul funerar format din piese de podoabă și accesorii vestimentare. Din această categorie fac parte 17 morminte (T1/M1; T1/M7; T1/M10; T2/M1-M5; T4/M1(1); T4/M2; T4/M3(1); T4/M7; T6/M1; T6/M2; T7/M2; T7/M4; T8/M2). Restul mormintelor pot fi atribuite așa-zisei populații de rând, în care inventarul funerar este reprezentat de vase ceramice sau lipsește cu totul.

VI.6. Determinări antropologice

Determinarea antropologică s-a realizat numai pentru scheletele din T1, resturile osoase din cele 10 morminte provenind de la 18 indivizi. Din punct de vedere al sexului, au fost determinați 9 bărbați și 2 femei. În privința vârstei, s-a arătat faptul că predomină adulții (20-40 de ani), dar se întâlnesc și defuncți din celelalte categorii, inclusiv copii. Totodată, la unii indivizi au fost identificate semne de patologie dentară și osoasă (osteoartrită și periostită).

VII. Tipologia inventarului funerar

VII.1. Vase ceramice

Vasele ceramice reprezintă categoria de vestigii materiale cea mai numeroasă. Materialul ceramic înregistrat în documentația de săpătură a tumulilor este constituit din 88 de vase (întregi, întregibile și fragmente ceramice).

VII.1.1. Categoriile de vase ceramice în funcție de pastă și degresanți

În funcție de calitatea pastei s-au stabilit trei categorii de vase realizate dintr-o ceramică fină, semifină și grosieră.

VII.1.2. Forme de vase ceramice

Din punct de vedere tipologic, există patru categorii de forme ceramice: vase bitronconice, castroane, străchini și cești. Cele mai numeroase sunt străchinile (52 exemplare) și ceștile (21 exemplare).

Străchinile sunt reprezentate prin două tipuri: I – cu marginea invazată; II – cu marginea evazată. *Ceștile* sunt ilustrate prin trei tipuri: I – cu o toartă supraînălțată; II – ceșcuțele cu o toartă supraînălțată și III – ceștile cu două toarte supraînălțate. *Castroanele* se întâlnesc în doar două exemplare, iar *vasele bitronconice* sunt reprezentate de 3 exemplare, din care doar unul este întregibil.

VII.1.3. Decorarea vaselor ceramice

Tehnicile de decorare sunt cele specifice pentru vasele de tip Basarabi: incizarea, imprimarea, excizarea și canelarea. Cele mai multe vase sunt canelate, urmate de cele decorate cu motive tipice realizate prin incizare și imprimare, mai rar prin excizare, asociate sau nu canelurilor. Cele mai puțin numeroase sunt vasele nedecorate.

Ornamentarea ceramicii este bogată și variată în același timp. Motivele imprimate sunt reprezentate prin impresiuni în formă de „S”-uri orizontale, oblice sau înlănțuite, care dau uneori aspectul unor linii vălurite. Motivele incizate sunt ilustrate de linii orizontale, oblice, în zig-zag sau întretăiate. Canelurile sunt cel mai adesea orizontale, dar și oblice.

VII.1.4. Culoarea vaselor ceramice

Din punct de vedere al cromaticii, pentru vasele de la Desa s-a putut stabili un spectru format din următoarele culori și nuanțe: brună, brun-cafenie, brun-cărămizie, brun-cenușie, brun-negricioasă, cărămizie, cenușie și neagră. Cele mai numeroase vase sunt de culoare neagră, urmate de cele brun-cafenii și brun-cenușii.

VII.2. Arme

La Desa sunt atestate doar trei tipuri de **arme**, toate lucrate din fier: vârfuri de lance, o sabie cu mâner în formă de „T” și o spadă de tip Glasinac.

VII.2.1. Vârfuri de lance

Cele mai numeroase sunt vârfurile de lance – 14 exemplare, dintre care 5 au fost descoperite în T1, exclusiv în morminte de bărbați. Cele mai multe au o nervură mediană pe ambele fețe, astfel încât, în funcție de aspectul acesteia în secțiune, au putut fi împărțite în patru subtipuri: cu secțiune rombică, ovală, hexagonală și rotunjită.

VII.2.2. Sabie cu mâner în formă de „T”

La Desa acest tip de armă este prezent până în momentul de față într-un singur exemplar. Piese similare s-au descoperit în tumulii la Balta Verde, Basarabi și Ostrovu Mare. Din punct de vedere cronologic acestea se pot încadra în a doua jumătate a secolului al VIII-lea a.Chr.

VII.2.3. Spadă de tip Glasinac

Doar un exemplar s-a descoperit la Desa, deșus în mantaua lui T8. O piesă asemănătoare a mai fost descoperită în T3 de la Basarabi.

VII.3. Ustensile

În această categorie sunt incluse cuțitele din fier, datorită dimensiunilor lor.

VII.3.1. Cuțite

În total au fost descoperite 11 exemplare, dintre care două întregi, iar unul întregibil. Toate aveau un singur tăiș, lama fiind de obicei arcuită spre interior și triunghiulară în secțiune. Plăselele erau cel mai probabil din lemn și fixate pe limba mânerelor prin nituri de fier.

VII.4. Podoabe și accesorii vestimentare

Acestea sunt destul de numeroase și relativ variate din punct de vedere tipologic. În categoria aceasta sunt incluse colierele, saltaleonii, brățările, fibulele, butonii în formă de calotă semisferică cu urechiușă de prindere, pandantivele circulare de tip Ghidici și mărgelele.

VII.4.1. Coliere

La Desa s-au găsit două coliere din bronz, fragmentare, în T10 și în T11.

VII.4.2. Saltaleoni

Saltaleonii au fost descoperiți numai în stare fragmentară (9 exemplare).

VII.4.3. Brățări

Acestea au fost lucrate exclusiv din bronz. În total au fost descoperite 18 piese, dintre care 11 întregi. 15 brățări au fost găsite în morminte, două au fost descoperite izolat în T4 și T9, iar un fragment a fost găsit în zona dintre T8 și T9. Tipologic se pot împărți în două categorii: brățări multispiralice și brățări spiralice cu capetele petrecute.

VII.4.4. Butoni

Butonii din bronz în formă în calotă semisferică prevăzuți pe partea interioară cu o urechiușă de prindere reprezintă categoria cea mai numeroasă, fiind descoperite 110 exemplare. Cei mai mulți – 47 – au fost descoperiți în mormântul T4/M2.

VII.4.5. Fibule

Fibulele sunt reprezentate de 23 de exemplare, cele mai multe fiind realizate din fier placat cu bronz (13 piese), urmate de cele din fier (6 piese) și din bronz (4 piese). Acestea pot fi încadrate seriei de fibule cu două resorturi și corpul arcuit (*Zweischleifige Bogenfibeln*). Din punct de vedere tipologic, se pot împărți în următoarele categorii: I. fibule arcuite, cu două resorturi și portagrafa în formă de clepsidră; II. fibule arcuite, cu două resorturi și cu portagrafa triunghiulară; III. fibulă cu portagrafa în formă de scut beotic.

Prima categorie este cea mai numeroasă (18 exemplare), putând fi divizată în următoarele subtipuri: a. fibule din fier cu corpul supraturat în bronz și decorat cu creștături paralele (13 exemplare); b. fibule din fier (3 exemplare); c. fibule din bronz (2 exemplare).

Datarea lor se face începând cu a doua jumătate a secolului al VIII-lea a.Chr și până în prima jumătate a secolului al VII-lea a.Chr.

VII.4.6. Pandantive circulare de tip Ghidici

Din categoria pieselor de podoabă și accesoriilor vestimentare mai fac parte și trei *pandantive circulare de tip Ghidici* din bronz, databile între secolele VIII-VII a.Chr.

VII.4.7. Mărgele

Până în prezent au fost descoperite două *mărgele*, ambele în T6. Una este realizată din bronz, iar cealaltă din pastă sticloasă translucidă.

VII.5. Varia

La Desa au fost descoperite trei piese din bronz singulare, fără analogii în descoperirile din zonele învecinate – un fragment de plăcuță din bronz decorată prin tehnica repusajului (T1/M7), o piesă circulară realizată dintr-o bandă plată de bronz (T2) și o piesă miniaturală cu aspect de manșon și decorată cu patru protuberanțe cu capetele ovale (T8).

VIII. Periodizarea descoperirilor din necropola de la Desa

VIII.1. Cronologia relativă

Pentru încadrarea cronologică a descoperirilor din tumulii de la Desa cele mai importante elemente sunt reprezentate de fibule, fragmentul de sabie cu mâner în formă de „T”, spada de tip Glasinač și vasele ceramice.

În legătură cu necropola de la Basarabi s-a susținut de către Al. Vulpe existența a două faze de evoluție în funcție de prezența sau absența ceramicii decorate, socotindu-se că mormintele cu ceramică decorată tipic sunt mai vechi, iar cele cu ceramică nedecorată sau canelată mai noi¹.

Considerăm că și pentru necropola de la Desa se poate susține același lucru. Aici vasele ceramice decorate tipic Basarabi sunt preponderente în T2 și în T7. În T4 toate trei categoriile de decor se găsesc la un nivel apropiat. În T8 și T9, în stadiul de față al cercetării, precum și în T10 sunt prezente numai vase canelate sau nedecorate.

Privind lucrurile din acest unghi, se poate susține o succesiune cronologică a tumulilor după modelul T2→T4→T3→T1→T9→T10, fără a exclude posibilitatea ca pentru o anumită perioadă de timp unii tumuli să fi fost folosiți simultan.

¹ A.Vulpe, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, PBF VI, 9, München, Beck, 1990, p.113-116.

Toate tipurile de fibule se pretează la o datare cuprinsă între mijlocul secolului al VIII-lea a.Chr. și mijlocul secolului al VII-lea a.Chr. La același palier cronologic se încadrează sabia cu mânerul în formă de „T”, precum și spada de tip Glasinac. Practic, cimitirul tumular de la Desa poate fi încadrat în acest interval cronologic ce corespunde fazei de maximă dezvoltare a culturii Basarabi așa cum a fost ea definită.

VIII.2. Cronologia absolută

Elementele pe baza cărora putem încerca realizarea unei scheme cronologice absolute sunt observațiile de natură tafonomică asupra mormintelor, stratigrafia verticală a tumulilor și datările cu ¹⁴C.

În ceea ce privește acest ultim aspect, trebuie spus că până în prezent există două datări pentru resturile osoase ale defuncțiilor din T1/M2 și T1/M5, dar care nu sunt de foarte mare ajutor datorită marjei foarte largi de toleranță a datelor obținute.

Observațiile stratigrafice coroborate cu cele tafonomice au condus la stabilirea mai multor etape în ridicarea tumulilor T1 și T3.

Având în vedere că în 6 morminte din T1 alături de scheletele principale se găseau și fragmente osoase de la alți indivizi, iar în alte patru morminte s-au găsit oase dezarticulate trebuie să luăm în considerare faptul că înmormântările să se fi petrecut la un interval de 10-15 ani, timp necesar scheletizării complete a corpurilor celor depuși anterior.

Putem aprecia că durata cimitirului tumular de la Desa nu a fost una foarte mare, ea limitându-se la un interval de 30-50 de ani, care ar putea acoperi existența a 2-3 generații. Grosso-modo, acest lucru ar însemna că ea a fost folosită între anii ±750 - ± 700 a.Chr., fără a depăși foarte mult începutul secolului al VII-lea a.Chr.

IX. Încadrarea cronologică a necropolei de la Desa în cadrul descoperirilor similare aparținând culturii Basarabi

Pe baza aspectelor prezentate în capitolele anterioare, rezultă că necropola tumulară de la Desa are numeroase similitudini cu cele de la Basarabi, Balta Verde, Gogoșu, Ostrovu Mare, Moldova Veche și Vajuga-Pesak. Ritul inhumăției în tumuli cu mantale realizate din pământ, pietriș sau pietre de râu; practicile funerare care implicau exhumarea-selectarea-manipularea-(re)depunerea unor oseminte umane în morminte; asemănările uneori până la identitate între diverse tipuri de piese din inventarele funerare ale mormintelor ne îndreptătesc să considerăm tumulii de la Desa contemporani celor de la Ostrovul Mare – „1975” și Moldova Veche – „Ostrov”, și parțial cu cei de la Basarabi, Balta Verde și Gogoșu.

Concluzii

În stadiul de față al cercetării, la Desa au fost documentați 11 tumuli conținând 52 de morminte de inhumăție. Această necropolă reprezintă în acest moment cel mai estic punct dintr-un șir de cimitire tumulare concentrate în principal în lunca inundabilă a Dunării, în sud-vestul României și zona Clisurii.

Din punct de vedere cronologic nu există complicații în privința tumulilor de la Desa. Toate tipurile de piese metalice descoperite aici sunt specifice unui interval de timp corespunzător celei de-a doua jumătăți a secolului al VIII-lea a.Chr. și primei jumătăți a secolului al VII-lea a.Chr.

Ca atare, având în vedere cele expuse în lucrare, credem că necropola tumulară de la Desa se poate data între a doua jumătate a secolului al VIII-lea a. Chr. și prima jumătate a secolului al VII-lea a.Chr., din punct de vedere cultural acești tumuli putând fi încadrați în perioada Hallstatt-ului mijlociu din România, mai precis în cadrul descoperirilor de tip Basarabi.

Bibliografie selectivă

- Bader, Tiberiu, *Die Fibeln in Rumänien*, PBF, XIV, 6, München, Beck, 1983.
- Berciu, Dumitru, Comşa, Eugen, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoşu (1949 și 1950)*, Materiale și Cercetări Arheologice, II, 1956, p.251-489.
- Constantinescu, Mihai, *Anthropological analysis of the human remains from the Desa-Castravița necropolis (Dolj county)*, Oltenia, XVII, 2010, p.34-42.
- Duday, Henri, Guillon, Mark, *Understanding the Circumstances of Decomposition When the Body Is Skeletonized*, în A. Schmitt, E. Cunha, J. Pinheiro (edit.), *Forensic Anthropology and Medicine: Complementary Sciences From Recovery to Cause of Death*, Totowa, New Jersey, Humana Press Inc., 2006, p.117-157.
- Dumitrescu, Vladimir, *La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (dép. de Dolj, Olténie)*, Dacia, N.S., XII, 1968, p.177-260.
- Gherghe, Petre, Ridiche, Florin, *Desa, com. Desa, jud. Dolj. Punct: Castravița*, Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2003, București, CIMEC, 2004, p.112-115.
- Gherghe, Petre, Ridiche, Florin, *Desa, com. Desa, jud. Dolj. Punct: Castravița, La Ruptură*, Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2004, București, CIMEC, 2005, p.137-141.
- Gherghe, Petre, Ridiche, Florin, *Desa, com. Desa, jud. Dolj. Punct: Castravița, La ruptură*, Cronica cercetărilor arheologice din România: campania 2007, București, CIMEC, 2008, p.130-132.
- Gherghe, Petre, Nica, Marin, Ridiche, Florin, *Desa, com. Desa, jud. Dolj. Punct: Castravița, La Ruptură*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2002, București, CIMEC, 2003, p.115-118.
- Gumă, Marian, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, Bibliotheca Thracologica, IV, 1993.
- Olivier, Laurent, *The Hochdorf 'princely' grave and the question of the nature of archaeological funerary assemblages*, în T. Murray (edit.), *Time and Archaeology*, London, Routledge, 2003, p.109-138.
- Popović, Petar, Vukmanović, Mirjana, *Vajuga-Pesak. Early Iron Age Cemetery*, Beograd, Đerdapske sveske, Posebna izdanja 3, 1998.
- Safta-Ciocea, Elvira, *Necropola tumulară de pe Ostrovu Mare*, SCIVA, 47, 2, 1996, p.159-190.
- Ursuțiu, Adrian, *Etapa mijlocie a primei vârste a fierului în Transilvania (cercetările de la Bernadea, com. Bahna, jud. Mureș)*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2002.
- Vulpe, Alexandru, *Zur Mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur)*, Dacia, N.S., 1965, p.105-132.
- Vulpe, Alexandru, *Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien*, PBF, VI, 9, München, Beck, 1990.